

LIETUVOS RESPUBLIKOS VYRIAUSYBĖS KANCELIARIJA
SOCIALINĖS POLITIKOS GRUPĖ
PAŽYMA

**DĖL CIVILINIO KODEKSO 3.246, 3.250, 3.253, 3.254, 3.254¹, 3.257, 3.261, 3.262, 3.264, 3.268, 3.269
IR 3.276¹ STRAIPSNIŲ PAKEITIMO ĮSTATYMO IR CIVILINIO PROCESO KODEKSO 494, 500
IR 501 STRAIPSNIŲ PAKEITIMO ĮSTATYMO PROJEKTŲ**

(TAP-20-515; TAIS 20-2551(2))

2020-04-16 Nr. NV-1086

Vilnius

Projektų rengėjas – Socialinės apsaugos ir darbo ministerija (SADM).

Projektų tikslas – patikslinti Civilinio kodekso (CK), Civilinio proceso kodekso (CPK) nuostatas, siekiant patobulinti vaiko globos (rūpybos) organizavimo teisinį reguliavimą.

Dabartinė situacija:

- CK ir CPK nenustatytas aiškus laikinojo globėjo (rūpintojo) nušalinimo institutas. Šis globėjas (skiriamas ne teismo, bet savivaldybės administracijos direktoriaus sprendimu) gali būti atleistas iš pareigų tik jei nutrūksta laikinoji globa ir vaikas grąžinamas į biologinę šeimą. Tais atvejais, kai laikinasis globėjas netinkamai vykdo savo pareigas, nesukelia jam (skirtingai nei nušalintam nuo pareigų nuolatiniam globėjui) jokių teisinių pasekmių, tai nėra pagrindas neskirti jo globėju (rūpintoju) kitam vaikui.
- CPK ir CK nurodyta, kad vaiko globėjas gali būti jį paskyrusio teismo nutartimi atleistas nuo pareigų, jei vaikas grąžinamas tėvams. Ši nuostata yra klaidinanti, nes vaiko grąžinimas tėvams laikytinas globos pabaiga, o ne globėjo atleidimo pagrindu.
- CK nenumatyta, kad valstybinė vaiko teisių apsaugos institucija gali tapti vaiko, kurio tėvai yra dingę arba nežinomi, atstovu pagal įstatymą. Nenumatyta laikinosios globos (rūpybos) nustatymo pagrindas, jei tėvai yra nežinomi – rastiems vaikams taikoma paėmimo iš tėvų procedūra (būtina kreiptis į teismą dėl leidimo paimiti vaiką iš tėvų, atlikti vaiko ir šeimos situacijos vertinimą ir pan.).
- CK nenumatyta laikinosios globos (rūpybos) trukmės (iki 12 mėn.) bei termino pratęsimo (iki 6 mėn.) išimtis tuo atveju, kai vaiko susilaukia nepilnamečiai tėvai, t.y. vaikui nustatyta laikinoji globa, iki tėvai sulauks pilnametystės, gali viršyti maksimalų laikinosios globos terminą (18 mėn.). Nenumatyta, kad valstybinė vaiko teisių apsaugos institucija gali pritarti vaiko iki 3 m. globai vaikų globos institucijoje, kai jo susilaukia nepilnamečiai tėvai, patys globojami vaikų globos institucijoje.
- CK ir CPK numato skirtingą nuolatinės globos (rūpybos) nustatymo teisinį reguliavimą – CK nustatyta, kad ši globa nustatoma kai tėvams yra neterminuotai apribota tėvų valdžia, o pagal CPK – esant bet kokios rūšies tėvų valdžios apribojimui, t.y. tiek neterminuotam, tiek laikinam.
- Esamas teisinis reguliavimas nenumato pareigos globėjo sutuoktiniui / bendrai neįregistravus santuokos gyvenančiam asmeniui tinkamai pasirengti vaiko globai (rūpybai). Asmenų, norinčių globoti vaiką, vertinimo pagrindai nesiejami su kartu gyvenančiais asmenimis.
- Vaiko globos organizavimo tvarką nustato keli besidubliuojantys teisės aktai – Vyriausybės tvirtinami Vaiko globos organizavimo nuostatai bei Vyriausybės ar jos įgaliotos institucijos tvirtinami Vaiko laikinosios globos (rūpybos) nuostatai.

Projektų esmė, nauda. Siūloma patikslinti:

1) Civilinį kodeksą (Projektas Nr. 1):

- Nustatyti, kad globėjas (rūpintojas) tiek laikinosios, tiek nuolatinės globos (rūpybos) atvejais (dabar – tik nuolatinės globos atveju), gali būti atleistas nuo pareigų atlikimo, jei jų negali atlikti dėl ligos, turtinės padėties pablogėjimo ar kitų svarbių priežasčių, taip pat nušalintas, jei netinkamai atlieka pareigas, neužtikrina globotinio teisių apsaugos, naudojasi savo teisėmis savanaudiškais tikslais. Laikinosios globos atveju, globėjas iš pareigų atleidžiamas / nušalinamas savivaldybės administracijos direktoriaus sprendimu, gavus valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos siūlymą.
- Atsisakyti klaidinančios nuostatos, kad globėjas gali būti teismo nutartimi atleistas nuo globėjo pareigų, jei vaikas grąžinamas tėvams bei patikslinti subjektus, kurie turi teisę kreiptis į teismą dėl globėjo atleidimo ir nušalinimo.
- Papildyti laikinosios globos (rūpybos) nustatymo pagrindus nauju pagrindu – kai tėvai nežinomi (iki 3 mėn., kol bus nustatyti tėvystės / artimos giminystės ryšiai).

- Patikslinti nuostatas dėl laikinosios globos nustatymo, atsižvelgiant į skirtingus pagrindus – kai tėvai negali rūpintis vaiku dėl ligos, suėmimo, bausmės atlikimo arba kai tėvai nesirūpina, naudoja smurtą ar kitaip piktnaudžiauja tėvų valdžia (esant šiems pagrindams yra reikalinga vaiką paimti iš tėvų ir tam gauti teismo leidimą) ir kai vaiko tėvai yra dingę arba nežinomi (esant šiems pagrindams vaiko paėmimo iš tėvų procedūros siūloma atsisakyti).
- Patikslinti, kad valstybinė vaiko teisių apsaugos institucija yra likusio be tėvų globos vaiko atstovė pagal įstatymą visais atvejais tol, kol vaikui bus paskirtas globėjas (dabar – tik kai vaikas paimtas iš tėvų).
- Nustatyti išimtį laikinosios globos (rūpybos) trukmei (bendra trukmė su pratęsimu negali viršyti 18 mėn.), kai vaikui nustatyta laikinoji globa, jei jo tėvai dėl savo amžiaus yra neveiksnūs / ribotai veiksnūs, taip pat nustatyti papildomą išimtį – vaiko iki 3 m. globa gali būti nustatyta vaikų globos institucijoje ir tuo atveju, kai nepilnamečiai tėvai patys yra globojami vaikų globos institucijoje ir vaiko išskyrimas su jais pažeistų vaiko geriausius interesus.
- Suveniodinant CK ir CPK nustatytą tėvų valdžios ribojimo ir vaiko globos teisinį reguliavimą, patikslinti, kad vaiko nuolatinė globa nustatoma visais atvejais apribojus tėvų valdžią – tiek laikinai, tiek neterminuotai (dabar – tik jei apribota neterminuotai).
- Patikslinti, kad rekomendaciją savivaldybės administracijos direktoriui dėl laikinojo globėjo paskyrimo pateikia globos centras (dabar – ir valstybinė vaiko teisių apsaugos institucija, kitos valstybinės institucijos ir įstaigos, nevyriausybinių organizacijos).
- Patikslinti, kad asmuo, norintis tapti vaiko globėju, dokumentus pateikia valstybinei vaiko teisių apsaugos institucijai (dabar – savivaldybės administracijai), taip pat nustatyti, kad, kartu su kitais dokumentais, asmuo turi pateikti ne tik savo, bet ir kartu gyvenančių vyresnių kaip 16 m. asmenų sveikatos pažymėjimą. Dėl vaiko globėjo, su kuriuo gyvenantys vyresni kaip 16 m. asmenys turi psichikos / elgesio sutrikimų ar serga kitomis ligomis (sąrašą tvirtina Vyriausybė ar jos įgaliota institucija), skyrimo sprendžiama įvertinus jų sveikatos sutrikimo pobūdį, pavojingumą ir atsižvelgus į vaiko interesus.
- Nustatyti, kad kartu su asmeniu, norinčiu tapti vaiko globėju, gyvenantys vyresni nei 16 m. asmenys turi atitikti reikalavimus: jam nėra / nebuvo apribota tėvų valdžia; jo, kaip vaiko globėjo, įgaliojimai nebuvo nutraukti / nebuvo nutraukti tarpusavio bendradarbiavimo ir paslaugų teikimo sutartis su globos centru, dėl netinkamos jos vykdymo; nėra teistas už tyčinį nusikaltimą žmoniškumui, žmogaus gyvybei, laisvei, seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui, vaikui ir šeimai, visuomenės saugumui, dorovei, nusikaltimą, pavojingą žmogaus gyvybei ir sveikatai, sunkų sveikatos sutrikdymą, nusikaltimą, susijusį su disponavimu narkotinėmis medžiagomis, neatsižvelgiant į tai, ar teistumas yra išnykęs ar panaikintas.
- Nustatyti, kad dėl asmens, kuriam buvo paskirtos administracinės nuobaudos / administracinio poveikio priemonės, teisės būti globėju sprendžiama, įvertinus administracinio nusižengimo pobūdį, pavojingumą ir atsižvelgiant į vaiko interesus (dabar taip sprendžiama tik kai asmuo nuteistas už nusikalstamas veikas).
- Nustatyti, kad asmuo gali būti skiriamas globėju, jei jis ir jo sutuoktinis / bendrai gyvenantis neįregistravęs santuokos asmuo Vyriausybės nustatyta tvarka yra tinkamai pasirengęs globoti vaiką.
- Patikslinti, kad vaikų globos (rūpybos) centralizuota apskaita tvarkoma Vyriausybės įgaliotos institucijos nustatyta tvarka (dabar – tvarko Vyriausybės įgaliota institucija Vyriausybės nustatyta tvarka).
- Atsisakyti Vaiko laikinosios globos (rūpybos) nuostatų (tvirtina Vyriausybė ar jos įgaliota institucija) kaip perteklinio teisės akto, t.y. laikinosios globos (rūpybos) organizavimo tvarka bus detalizuota Vyriausybės tvirtinamuose Vaiko globos organizavimo nuostatuose.

2) Civilinio proceso kodeksą (Projektas Nr. 2), suderinant jį su Projektu Nr. 1:

- Atsisakyti klaidinančios nuostatos, kad globėjas gali būti atleistas nuo pareigų, jeigu vaikas grąžinamas tėvams bei patikslinti subjektus, turinčius teisę kreiptis į teismą dėl globėjo nušalinimo nuo pareigų.
- Papildyti įrodymų, reikalingų valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos arba prokuroro pareiškimui dėl vaiko nuolatinės globos nustatymo pagrįsti, sąrašą (prie pareiškimo pridedamos kartu su asmeniu, norinčiu tapti vaiko globėju, gyvenančių vyresnių nei 16 m. asmenų sveikatos pažymos; valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos atestuatų asmenų išvados, pagrindžiančios, kad asmuo ir jo sutuoktinis / bendrai gyvenantis neįregistravęs santuokos asmuo yra tinkamai pasirengęs globoti vaiką.
- Patikslinti subjektus, kurių duomenis dėl teistumo ir padarytų administracinių nusižengimų, teismas turės išsireikalauti.

Isigaliojimas – nuo 2021-01-01 (išskyrus Projekto Nr. 1 nuostatas, susijusias su valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos galimybe tapti vaiko atstovu pagal įstatymą, išimtimi laikinosios globos trukmei, kai

tėvai dėl savo amžiaus yra neveiksniūs / ribotai veiksnūs, vaiko paėmimu iš jo atstovų pagal įstatymą, vaiko nuolatinės globos nustatymu apribojus tėvų valdžią, kurios įsigaliojusių priėmus įstatymą).

Projektams įgyvendinti papildomų lėšų poreikio nėra.

Numatoma nauda. Bus patobulintas teisinis reguliavimas, susijęs su vaiko globos (rūpybos) organizavimu, sumažinta globėjų (rūpintojų) šeimose globojamų vaikų teisių pažeidimų rizika, suvienodintas teisinis reguliavimas, atsisakant klaidinančių ar nesuderintų tarpusavyje teisės aktų nuostatų.

Projektai parengti vykdant Vyriausybės 2019-11-20 posėdžio protokoliniį sprendimą (protokolo Nr. 46, 15 kl. „Dėl Vyriausybės 2002-03-27 nutarimo Nr. 405 “Dėl Vaiko globos organizavimo nuostatų patvirtinimo” pakeitimo”), kuriuo pavesta SADM per 4 mėn. parengti ir pateikti Vyriausybei CK, CPK, Socialinių paslaugų įstatymo pakeitimų projektus, kuriuose būtų numatytos teisės Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybai rinkti informaciją apie asmeniui, norinčiam globoti (rūpinti) vaiką, jo sutuoktiniui, kartu gyvenančiam neįregistravus santuokos asmeniui paskirtas administracinės nuobaudas ir (ar) administracinio poveikio priemonės už administracinių nusižengimų padarymą, supaprastinta asmenų, norinčių tapti vaiko globėjais (rūpintojais), dokumentų pateikimo tvarka ir patikslintos globos centro funkcijos.

Derinimas. Projektai patikslinti pagal Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos, Nacionalinės teismų administracijos pastabas bei dalį Teisingumo ministerijos pastabų. Lietuvos savivaldybių asociacijos pastabos ir siūlymai suderinti darbo tvarka.

Neatsižvelgta į Teisingumo ministerijos pasiūlymą, siekiant CK ir CPK suderinamumo dėl vaiko nuolatinės globos nustatymo, kai tėvams laikinai apribota tėvų valdžia, pirmiausiai įvertinti galimybes tobulinti CPK, nes CK siūlomas pakeitimas turės esminės įtakos vaikų, kurių tėvų valdžia apribota tik laikinai, teisiniam statusui, t.y. nustačius nuolatinę globą kai tėvų valdžia apribota laikinai, vaikas galės būti įvaikinamas (SADM motyvuoja tuo, kad dėl tėvų valdžios apribojimo kreipiamasi į teismą tik tada, kai vaikui nustačius laikinąją globą dėl to, kad tėvai netinkamai auklėja, naudoja smurtą ar kitaip piktnaudžiauja savo valdžia ir dėl to kyla pavojus vaikui, tėvai vaiko laikinosios globos nustatymo metu teikiant jiems pagalbą (maksimalus terminas 18 mėn.), nededa jokių pastangų keistis. CK gina ne tik tėvų, bet ir vaikų teises) (pridedama derinimo pažyma).

Atitiktis Vyriausybės programai – atitinka Vyriausybės programos siekius kompleksiskai spręsti vaikų globos ir įvaikinimo problemas (11-15 p.).

Dalykinio vertinimo išvada. Teikiame šias pastabas ir pasiūlymus:

- 1) Siūloma suvienodinti CK 3.268 str. 2 d. 2 p. ir CPK 500 str. 1 d. 2 p. nuostatas (Projekto Nr. 1 10 str. 1 d. ir Projekto Nr. 2 str. 1 d.) dėl dokumentų apie asmens ir su juo gyvenančių asmenų sveikatos būklę (CK nurodoma, kad tai Vyriausybės įgalios institucijos nustatytos formos sveikatos pažymėjimas, CPK – sveikatos būklės pažyma, išduota sveikatos apsaugos ministro nustatyta tvarka).
- 2) Aiškinamajame rašte (5 psl. aprašant CPK reguliuojamus Projekte Nr. 2 aptariamus teisinius santykius) klaidingai nurodyta, kad CPK 494 str. 2 d. įvardinti subjektai tikslintini, atsižvelgiant į Projektu Nr. 1 siūlomus CK 3.246 str. 3 d. pakeitimus (turėtų būti 3.246 str. 4 d.).
- 3) Tikslintinas Projekto Nr. 1 lyginamasis variantas (11 str., 12 str.).
- 4) Siūlytina pakartotinai įvertinti į Teisingumo ministerijos pateiktą pastabą (į kurią neatsižvelgta) dėl nuolatinės globos nustatymo tikslingumo, laikinai apribojus tėvų valdžią, nes tai gali turėti esminės įtakos vaikų, kurių tėvų valdžia buvo apribota tik laikinai, teisiniam statusui ir galimai pažeistų Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme nustatytą biologinės šeimos prioriteto principą.
- 5) Atkreiptinas dėmesys į tai, kad Vyriausybės 2019-11-20 posėdžio protokoliniu sprendimu (protokolo Nr. 46, 15 kl.) pavesta SADM parengti ir pateikti Vyriausybei ne tik CK, CPK, bet ir Socialinių paslaugų įstatymo pakeitimo įstatymo projektą, kuriame būtų patikslintos globos centrų funkcijos.

Projektus siūlome **svarstyti tarpinstituciniame pasitarime**, įvertinus Vyriausybės kanceliarijos Socialinės politikos grupės ir Teisės grupės pastabas bei pasiūlymus.